

RAVENNA M. HELSON és JANET LEIGH
California Egyetem, Berkeley

A PSZICHOLÓGIAI IRÁNYULÁS ÉS A TÁRSAS INTERAKCIÓK MINTÁZATA MAGYAR ÉS AMERIKAI NOVELLÁKBAN

Korábbi budapesti találkozóink során egyikünk (HELSON, 1984, 1986) felvetette, hogy DEUTSCH (1982) modellje a pszichológiai orientáció és a társas interakció közötti kapcsolatokról a novellák sokrétű kódolási keretévé tehető. A San Franciscó-i találkozóra ezt a tervet követtük.

A vizsgálat általános megfontolása a személyiségmérés fogalmaira és módszereire épül (HELSON, 1984, 1986). A személyiségmérés során a személyeket objektív és kvantitatív módszerek segítségével életük intrapszichés és személyközi gazdagságában akarjuk leírni. E cél érdekében számos módszert használunk, köztük az egyén leírását, ahogy társas helyzetben mutatott interakciós viselkedését a személyzet megítéli. Kvalifikálható és összehasonlítható módon rögzítik benyomásukat, s így nyújtanak megbízható, ugyanakkor a mindennapi élet szempontjából releváns adatokat.

Egy novella olyan témáról és stílusról közvetít benyomást, mely sok szempontból kapcsolatban van egy személlyel összefüggő tapasztalatainkkal. A személyiség megítélés vagy mérés eljárását különböző módon lehet a szépirodalomra alkalmazni. Az itt felhasznált módszernél azonban „megfigyelők”-nek egy csoportja — ezek itt a valóságban az olvasók — annak segítségével írja le a történetet, hogy tagjai a jellemekre, a motivációkra, a társas interakciókra és a stílusjegyekre vonatkozó kijelentéseket rangsorolnak. A módszer nem iktatja ki az olvasót a novella leírásából, mint ahogy azt számos objektív irodalomelemzési törekvés teszi (MARTINDALE, 1975; ROSENBERG és JONES, 1972). Célunk ehelyett az, hogy az olvasók komplex készségeit használjuk fel a történet jó leírásának kialakítására (vagy más helyzetekben, az olvasók közötti egyéni különbségek vizsgálatára).

Személyiségmérési módszereket a személyek vagy novellák világából származó *mintákra* alkalmazzuk. A minták használata támasztja alá a populációkra vonatkozó általánosításokat, s az egyéni esetet vagy alcsoportot értelmesen vizsgálhatjuk a mintára érvényes eredmények összefüggésében. Míg SEARS és LAPIDUS (1973) például az egyedi munkán belül külön megítélendő epizodikus egységek elhatárolására nagy erőfeszítéseket tesznek, addig a személyiségmérő módszer általában nagyobb számú megfigyelőt vagy megítélőt alkalmaz, a vizsgálatban több változót és tárgyat elemez s mérési kritériumai többnyire kevésbé szigorúak. Az irodalompszichológiában épp elég hely van számos módszer alkalmazására, szerintünk a személyiségmérési eljárások hasznosabban alkalmazhatók szélesebb körben, mint azt eddig tettük velük.

A novellák a személyekhez hasonlóan számtalan módon leírhatóak. Egy novella-csoport leírására törekedve a változók kiválasztását irányító megfelelő fogalmi keret nagyon fontos eszköz. HELSON (1970, 1978) a gyermekek számára szóló fantáziailrodalom vizsgálata során olyan kódolási sémát használt, melyben a tételek egy jó része a tudatos és tudattalan közötti kapcsolat típusára vonatkozott. Novelláknál ez nem bizonyult megfelelőnek. Deutsch elképzeléseihez fordultunk, melyek az egyén pszichológiájára s azon társas interakciók közti kapcsolatokra vonatkozik, melyekben az egyén részt vesz. Mivel a modell nagyon bonyolult, szükségszerűen csak legalapvetőbb elemeire koncentráltunk.

Deutsch szerint a társas interakciók számos dimenzió mentén elemezhetők. Ezek közé tartozik az együttműködő – versengő, az egyenlő–egyenlőtlen, a társas-érzelmi-feladatorientált, informális–formális és alacsony–magas intenzitású vagy jelentőségű dimenzió. A dimenziók egy része korrelál egymással. Így például az együttműködés és az egyenlőség, valamint az együttműködés és a társas-emocionális jellegű interakciók többnyire együtt járnak.

A különböző dimenziók alapján megfogalmazott társas interakciók Deutsch szerint bejósolják az érintett személyek pszichológiai orientációját. A pszichológiai orientációt három elkülönülő, de egymással kapcsolatban levő orientációra bontja fel – motivációs, kognitív és morális orientációra. A motivációs orientáció a személy által valamely adott helyzetben átélt szükségletekre és pressziókra (MURRAY, 1938) utal. A kognitív orientáció a sémára, a keretre vagy a forgatókönyvre utal, vagyis, arra az elvárásrendszerre, amellyel egy személy a helyzethez közelít. A morális orientáció az érintett személyek kötelezvényeire, jogaira és jogosítványaira vonatkozik. Vagyis arra, hogy minek „kellene” megjelennie. Ez a három orientáció kongruens mintázatot alkot. Így például együttműködő–társas-emocionális, informális és intenzív interakcióba lépő személyeket részben az érzelmi igény motiválja, továbbá lehet hogy jellegzetes elvárásaik vannak a barátságról, s talán erkölcsilag is kötelezve érzik magukat, hogy nehézség esetén segítsék egymást. A jellegzetes pszichológiai orientációkra adott példák jó részét a következő fejezetben bemutatandó kódolási sémában fel is használtuk Deutsch nyomán.

Deutsch feltételezi, hogy kölcsönhatás van a pszichológiai orientáció s a között, ahogyan alkalmazkodnak a személyek a másikhoz s hogyan befolyásolják azt, míg csak kongruenciára nem jutnak. Bizonyos esetekben az illeszkedés főleg a pszichológiai orientációban jelenik meg, más esetekben a társas interakció változik meg, ismét más-kor pedig mindkettő.

Deutsch hipotéziseit kísérleti kutatások alátámasztották. Nem alkalmazták őket azonban az irodalom vizsgálatára. Ennek a vállalkozásnak az érvényessége persze eleve megkérdőjelezhető, hiszen a novellákat írók alkotják, s nem magának az életnek közvetlen részei. Mivel megalkotott dolgok, lehet hogy úgy vannak kialakítva, hogy a pszichológiai orientáció és a társas interakció között sokkal nagyobb mérvű összhangot mutatnak, mint amit rendszeren az életben találnánk; vagy fordítva élesebben szembeállított viszonyt alakíthatnak ki a külső és belső állapotok között, mint amit a valóságban valaha is elérnénk (Kafka jut eszünkbe). Az írás azonban úgy is tekinthető, mint az író személyiségének projektív kifejezése, s hasonló módon egy ország irodalma nemzeti kultúrájának vagy jellemének kifejeződése is lehet. Meglehet egyetlen novella, akár-

csak egy viselkedési adat nem jó mutatója Deutsch modellje érvényességének az irodalmi világban, novellacsoportok azonban, akárcsak viselkedéscsoportok is, olyan adathalmazt nyújtanak, mely hasznosabban elemezhető. Jelen tanulmányunkban 36 magyar és amerikai novellát vizsgálunk meg annak eldöntésére, hogy Deutsch modellje jó módszer-e leírásukra és összehasonlításukra.

Módszerek

(a) *Novella minta*

A Halász és Martindale kiválasztott 18 magyar és 18 amerikai novella sztenderd mintáját használtuk. A magyar novellák az ILLÉS (1979)-féle UNESCO-gyűjteményből származtak, az amerikaiak pedig a FOLEY (1965, 1975)-féle antológiákból. A két kiadványból származó novellákat az 1910–19-től 1960–1969-ig terjedő szakaszokra nézve megjelenési évük szerint párosítottuk, mindegyik csoportban, mindegyik évtizedre három novellát véve. Vizsgálatunkban a novellákat úgy másoltuk le, hogy a megítélők az író nevével nem találkoztak.

(b) *Kódolási rendszer*

Kódolási rendszerünk (lásd Függelék) a Deutsch által leírt öt társas interakciós dimenzió első három dimenzióján s az ezeknek megfeleltetett pszichológiai orientációkon alapult. Három dimenzióról kiderült, hogy ezek a novellák társas interakcióinak kulcsleírásai, s a dimenziók számát redukálva azt reméltük, hogy jól kezelhető skálázási eszközök kapunk. A kiemelt három dimenzió az együttműködő–versengő, egyenlő–egyenlőtlen és társas emocionális-feladatorientált voltak.

A három dimenzió az alacsony és magas pontszámok kombinációjából nyolc társas interakciós kategóriát kapunk, melyek úgy jellemezhetők például, mint együttműködő(egyenlő)társas emocionális vagy versengő(egyenlőtlen)feladatorientált. Mindegyik társas interakciós kategóriáról feltételezzük, hogy motivációs, kognitív és erkölcsi orientációk sajátos mintázatához kapcsolódik. Így például az együttműködő(egyenlő)társas emocionális kategória összefűződhet a magányosság motivációs pressziójával és a szeretetigénnyel, a kölcsönös gondoskodás és felelősség kognitív attitűdjével, elvárárendszerével és az egyenlő belső értékre vonatkozó morális alapelvekkel. Deutsch példáit kiegészítettük, hogy megkapjuk a motivációs, kognitív és morális orientációk tétellistáit (1. táblázat). Az ismétlődések elkerülése végett a kérdőív különálló motivációs, kognitív és morális orientációs részeiben olyan tételek voltak, melyek a két első társas interakciós dimenzióra nézve relevánsak; s együtt jelentek meg a társas emocionális, illetve a vele szembeállított feladatorientált interakcióra vonatkozó motivációs kognitív és morális tételek (Függelék). A pontozás során a tételeket az 1. táblázaton mutatott módon kapcsoltuk össze egymással.

Bár a kódolási rendszer Deutsch modelljét hangsúlyozta, olyan kognitív és érzelmi motivációk is bele kerültek, melyek nem követik szigorúan sémáját, de amelyeket gyakran megtalálunk a „szükségletek” listáin. Ezen felül a kérdőív végéhez több olyan részt illesztettünk, melyekről úgy éreztük, hogy érdeklődésre tarthatnak számot. Ide tartoztak a történetek formális dimenzióit (a jellemeket, a cselekményt stb.) hangsú-

A pszichológiai orientáció változói

MOTIVÁCIÓS ORIENTÁCIÓK

Versengő egyenlőtlen:	megalázás igény dominancia, hatalom igény agresszió igény a károsodás elkerülésének igénye elvetési igény
Együttműködő egyenlőtlen:	segítségnyújtás igénye gondoskodás igénye alávetés igénye
Versengő egyenlő:	teljesítmény-igény azonosság igény függetlenség önállóság igény mások megbecsülésének igénye önbecsülés igénye
Együttműködő egyenlő:	kapcsolódási igény szeretet igény elismertség, figyelem igény
Kognitív:	megértés igény önmegvalósítás igény kommunikációs megértetési igény
Érzékiség:	Szex igény érzékiség igény változás, új élmények igénye

KOGNITÍV ORIENTÁCIÓ

Versengő egyenlőtlen:	Egyenlőtlen harc elvárása A győztes attitűdje; kizsákmányoló megfélemlítő vagy kényszerítő hozzáállás Az áldozat attitűdje; magát megkedveltető vagy lázadó hozzáállás; azonosulás az agresszorral
-----------------------	--

(1. táblázat folytatása)

Együttműködő egyenlőtlen:	Az együttműködő egyenlőtlenség attitűdje és elvárása; felelősség mások iránt; az erősebbek tisztelete és elfogadása.
Versengő egyenlő:	Kölcsönös antagonizmus attitűdje és elvárása; versengés; kölcsönös kényszerítés és megfélemlítés
Együttműködő egyenlő:	Az egyenlőség és kölcsönösség attitűdje és elvárása; kölcsönös tisztelet; kölcsönös felelősségérzet; segítség gondoskodás; szeretet.

ERKÖLCSI ORIENTÁCIÓK

Versengő egyenlőtlen:	A keresztbetevés kerülésének elve A szociáldarwinizmus elve; az erőseknek kell vezetniük a gyengéket Az áldozat erkölcsi fölényének elve; a forradalmi elkötelezettség elve; a sors előtti főhajtás elve (a szegényeké a mennyek országa)
Együttműködő egyenlőtlen:	A méltányosság elve; részrehajlás nélküli igazságszolgáltatás, mely az objektív sztenderdeknek megfelelően a megítélt viselkedésen alapul Az egyenlőtlenek közötti kötelezettségek elve, például az erőseknek segíteniük kell a gyengébbeket, a gyengéknek pedig tisztelniük, értékelniük kell az erőseket és fejet kell hajtaniuk előttük. A szükséglet elve, például jog ahhoz, hogy megkapjuk amire szükségünk van.
Versengő egyenlő:	A verseny igazságosságának elve, például a győztesnek el kell fogadnia a vereség elismerését és abba kell hagynia a küzdelmet; a szabályoknak megfelelően kell játszani; becsületkódex.
Együttműködő egyenlő:	A méltányosság elve az egyenlő belsőlegesen érték, kölcsönös önbecsülés

TÁRSAS–EMOCIONÁLIS ORIENTÁCIÓ

(Ide motivációs problémák és erkölcsi tételek egyaránt bekerültek)

A figyelem mások énjére és tulajdonságaira irányul

Az érzelem fontos

A cselekvések és a kötelezettségek másokkal való kapcsolatainkból származnak, nem a cselekvéseikre adott válaszainkból; erős kötelezettségek erős kötődésekből fakadnak

Azonnali kielégülésre irányulás

Erős, illetve gyenge kapcsolatok a jellemek között

Hangsúly az érzéseken vagy a reflexión – szemben a viselkedéssel

A figyelem a külső tevékenységre irányul, arra hogy mások mit tesznek (fordított pontérték)

Cél–eszköz séma; a jövőbeni célokra irányultság; pragmatikusság (fordított pontérték)

A teljesítmény értékelése (fordított pontérték)

Az érzelem semleges, a cselekvés a fontos (fordított pontérték)

Egyetemesség; az egyéni tulajdonságok és különbségek alá vannak rendelve a nagyobb céloknak, hiteknek (fordított pontérték)

lyozó tételek s a jellemek különböző jellegzetességei. A társas interakciós dimenziókat ötfokú skálán, a legtöbb egyéb változót három fokú skálán ítéltettük meg.

(c) Megítélők és megbízhatóság

A két szerző végezte a történeteknek a megítélését, amire a továbbiakban javarészt támaszkodni fogunk. Természetesen mindketten ismertük Deutsch fogalomrendszerét és a kódolási rendszer kialakítása során olvastuk és megbeszéltük a novellák egy részét. Az szolt mellettünk, hogy érdekelt minket a vizsgálat és nem volt semmilyen tudatos torzításunk kivéve azt a reményt, hogy szerettük volna megtalálni a fellelhető különbségeket. Egymástól függetlenül dolgoztunk (Ravenna Helson Kínából postázta skála-értékeit). Nyilvánvalóan szükség volt azonban arra is, hogy a vizsgálat szempontjából naiv személyeket is használjunk, ezért két alsóéves pszichológus hallgatóhoz fordultunk segítségért. Azt mondtuk nekik, hogy a társas interakcióval kapcsolatos vizsgálatban vesznek részt, némi tiszteletdíjért olvasniuk kell 18 novellát és ennek alapján ki kell tölteniük egy kódolási űrlapot. Az eredményekről – ígértük nekik – tájékoztatni fogjuk őket. Meg sem említettük Magyarországot vagy Deutsch sémáját. Mindkét diák 9 magyar és 9 amerikai szerző munkáját tartalmazó csomagot kapott, gondosan keverve a nemzeteket. Elolvastak egy novellát s kitöltöttek egy próba kódolási lapot. Ekkor megbeszéltük a kérdéseket és a félreértéseket. Ezután a diákok egyedül dolgoztak. A kódolási rendszer és űrlap hosszúságát és bonyolultságát tekintve véve ez nem volt elégséges gyakorlás. Különböző okokból azonban ekkor sem idő, sem pénz nem állt rendelkezésünkre ahhoz, hogy a sztenderd mintán kívüli novellákkal gyakoroltassuk a megítélőket, sem arra, hogy mind a 36 novellát megítéltessük mindkettőjükkel, s nem akartuk skálázásuk torzítását tovább kockáztatni azzal, hogy az általuk megítélt, a sztenderd sorozatból származó 18 novella bármelyikéről elbeszéljessünk.

A diákoknak tetszettek a novellák s azt mondták, hogy nemigen gondolkoztak a szerzők nemzetiségéről.

A faktoranalízisben szereplő 18 változóval kapcsolatban a két szerző (Leigh és Helson) Pearson-féle median megbízhatósági együtthatója 0,72 volt, a tényleges értékek 0,44 és 0,86 között váltakoztak. A diákok medián korrelációja az általunk készített megítélések összegzett pontértékével 0,36 volt, az értékek $-0,02$ és $0,72$ között váltakoztak. A diákoktól kapott eredmények elbátortalanítottak bennünket, az elemzés során azonban kiderült, hogy különösen alacsony megbízhatóságuk a morális orientációt leíró, valamint a motivációs vagy kognitív „együttműködési egyenlőtlenséget” vagy „versengő egyenlőséget” leíró tételeknek volt.

Ezek a tételek olyan gondolatokat fejtenek ki, melyeket novellákban talán nehéz értékelni mind azért, mert elvont fogalmakról van szó, s a megítéléshez következtetésekre van szükség, mind pedig azért, mert a mintázatok gyakran kétértelműbbek mint azok, melyekben az együttműködés és az egyenlőség összekapcsolódik. A feladat nehezebb volt a diákok számára, mivel nem állt rendelkezésükre Deutsch sémája ahhoz, hogy az általuk megítélt kijelentéseket kontextusba helyezzék. Míg Leigh és Helson az együttműködő-versengő dimenzióval kapcsolatban jól egyetértettek (0,80), alacsony volt a megbízhatósági együttható az ő összegzett megítélésük és a diákok megítélései között (0,30). Az „antagonista” terminus kevesebb zűrzavarhoz vezetett volna a társas interakció ellenséges pólusának leírásában, mint a Deutsch által használt „versengő” (kompetitív) kifejezés, mivel a versengő kifejezés azt implikálja, hogy legalábbis közepes egyenlőség mellett küzdelem folyik, s nem dominancia-alávetés áll fenn.

A diákok és közöttünk meglevő alacsony megbízhatóság az együttműködő-versengő dimenzióban kivétel volt, az a tény, hogy a többi alacsony megbízhatósági érték jól körülhatárolt csoportra vonatkozott, annyit jelent, hogy a tanulmány ezeket képes kellő óvatossággal kezelni őket.

(d) Faktoranalízis

A két szerző, Leigh és Helson által nyújtott megítéléseken alapuló faktoranalízisbe 18 változót vettünk bele. A társas interakció és a szükségletek, a kognitív attitűdök, és a szociális interakció különböző mintázataival várhatóan összekapcsolódó morális orientációk adták ki ezeket a változókat. Öt faktort kaptunk, melyek közül a varimax forgatás után az első három a variancia 50, 21 és 13 százalékát magyarázta. A 2. táblázat a 0,33 vagy a fölötti faktorsúlyú tételeket sorolja fel. Mindegyik tételre megítélési megbízhatósági értékeket is mutat.

Mindegyik novellára faktor pontértékeket számítottunk ki. A diák megítélők pontértékeiből egy kiegészítő pontértéklistát is készítettünk. Ezek a pontszámok a 0,50 vagy e feletti súlyú változókon alapultak súlyozás nélkül. A két faktor pontszám lista korrelációja az első faktornál 0,61, a másodiknál 0,66 s a harmadiknál pedig 0,31. A harmadik faktorba több olyan változó tartozik, melyeknek a megbízhatósága különösen alacsony volt a diákoknál.

A faktor pontértékeket korrelációba hoztuk olyan változókkal, melyek nem szerepeltek a faktoranalízisben. Pontdiagrammot is készítettünk róluk annak érdekében, hogy a különböző mintázatot mutató novellacsoportok elkülöníthetők legyenek egymástól.

A változók faktorsúlyai a három faktorban

1. faktor: <i>Versengő egyenlőtlen</i>	Faktor súly	Megítélők közötti meg- bízhatóság
A kognitív orientáció versengő egyenlőtlen	0,91	0,74
A motivációs orientáció versengő egyenlőtlen	0,80	0,72
Az erkölcsi orientáció versengő egyenlőtlen	0,75	0,75
A társas interakciós dimenzió együttműködő vs. versengő	0,68	0,80
A társas interakciós dimenzió egyenlő vs. egyenlőtlen	0,67	0,67
A társas—emocionális dimenzió pontértéke	0,47	0,86
A kognitív orientáció versengő egyenlő	0,34	0,73
A kognitív orientáció együttműködő egyenlő	0,33	0,74
2. faktor: <i>Társas emocionális</i>		
A társas interakciós dimenzió társas-emocionális vs. feladatorientált	0,77	0,75
Társas—emocionális dimenzió pontérték	0,75	0,86
A motivációs orientáció együttműködő egyenlő	0,75	0,65
A motivációs orientáció érzéki	0,51	0,85
3. faktor: <i>Teljesítmény és megértés igény</i>		
A motivációs orientáció versengő egyenlő	0,73	0,61
A kognitív orientáció együttműködő egyenlőtlen	0,69	0,71
A motivációs orientáció kognitív	0,68	0,64
A motivációs orientáció együttműködő egyenlőtlen	0,54	0,49
Az erkölcsi orientáció együttműködő egyenlőtlen	0,52	0,52

Eredmények

(a) *Faktorok*

A 2. táblázatból látható, hogy az első faktor olyan társas interakciókat ír le, melyek „versengőek”, egyenlőtlenek, s kisebb mértékben feladatorientáltak; szembeállítva az együttműködő egyenlő s kisebb mértékben társas emocionális interakciókkal. A motivációs, kognitív és morális aspektusok úgy csoportosulnak, ahogy azt Deutsch várná. A második faktor olyan társas interakciókat ír le, melyek társas emocionálisak, amelyekben a motívumok a szeretet, a kötődés vagy szexuális vágy, élmények és változás iránti vágy; a kognitív és erkölcsi hangsúly az egyénre, valamint a kapcsolatokra kerül, s nem a feladatra. A harmadik faktor a teljesítménnyel, az önértékeléssel és a megértés szükségletével kapcsolatos motívumokat ír le, az együttműködő-egyenlőtlen interakciónak megfelelő kognitív és morális elvárásokat. A faktor negatív pólusának jelentése a későbbiekben válik majd világossá.

(b) *A faktor pontszámok kapcsolata más változókkal*

Mint a 3. táblázat mutatja, mindegyik faktordimenzió eltérő környezeti pressziókkal áll kapcsolatban. Az első faktorban magas értéket mutató novellák, amelyekben versengő és egyenlőtlen interakcióról van szó, a környezetet úgy állítják be, mint amelynek értékei nincsenek összhangban a szereplő értékekkel és olyan korlátokat tartalmaznak, melyek az egyént tehetetlenné teszik. A társas emocionális hangsúlyt tartalmazó novellákban (második faktor) a szereplők inkább magányosak mintsem tehetetlenek, vagy független álláspontra vannak kényszerítve. A társas emocionális hangsúly összefügg azzal is, hogy a cselekménnyel szemben a jellemrajz dominál. A harmadik faktorban magas értéket mutató novellák itt a motiváció az önértékelés és a megértés keresése, s a kognitív attitűd egy hierarchikus rendszeren belüli együttműködés — olyan világot írnak le, mely a főszereplő számára zavaros és fenyegetést vagy akadályt tartalmaz az általa vágyott státus szempontjából. A főszereplő többnyire férfi, ezért használjuk az angol szövegben a *he* névmást. A hangsúly a jellemen van. A főszereplő olyan jellem, aki nem áldozattá válik, hanem „saját sorsának kovácsa”.

A 3. táblázat azt mutatja, hogy az első és második faktorról kapcsolatban a diákok megítélései ugyanolyan tényezőkkel korrelálnak, mint Leigh és Helson megítélései.

Kétoldalú hipotézist vizsgáló *t* próba sorozat szerint a magyar novellák magasabb értékeket kaptak az első faktorban, $t(34) = 2,51, p < 0,02$, és alacsonyabb értékeket a második faktorban, $t(34) = 2,39, p < 0,02$. A harmadik faktorban nem voltak szignifikáns különbségek. A diák megítélők ítéletein alapuló faktor pontértékek alátámasztják azt, hogy a magyar novellák alacsonyabb értékeket kaptak a második faktorban, $t(34) = 1,96, p < 0,05$ (kétoldalú hipotézis vizsgálatok).

(c) *A novellák kétdimenziós elhelyezkedése a faktortérben*

Az 1. ábra az első faktor, mint függőleges tengely, és a második faktor, mint vízszintes tengely metszetében mutatja a 36 novella pontdiagrammját. Ha az 1 óra 35 perces pontnál húzunk vonalakat, akkor 18 novellát kapunk a jobb oldali részben, melyek közül 14 amerikai, 4 pedig magyar; a bal oldalon pedig 14 magyar és 4 amerikai novella lesz. A két részt elválasztó egyes szabadságfokú chi négyzet értéke = 11,11, $p < 0,001$. Egy 12 óra 30 perces bontásnál hasonló kettévágás végezhető a diák megítélők faktor pont értékeit feltüntető pontdiagrammon. A megoszlás 13 amerikai novella és 5 magyar a jobb oldali szektorban, 5 amerikai és 13 magyar a bal oldali szektorban, 7,11-es értékkel, amely $p < 0,01$ -es szinten szignifikáns. A 0,78-as értékű phi együttható szerint nagyon hasonló novellák kerültek a kétféle megoszlásban azokra a területekre, melyek dominánsan amerikaiak, illetve magyarok.

Bár az említett felosztások nagyon kézenfekvőek és egyenlő részekre bontják a mintát, továbbá mindkét megítélő csoportnál ugyanolyan megoszlást mutatnak a magyar és amerikai novelláknál, a négy negyed is szemrevételezendő. A bal felső kategória — mely magas értékeket mutat az első faktorban és alacsonyokat a második faktorban —, olyan novellákat tartalmaz, melyekben a pozitív érzéseket vagy az egyéniség kifejezését elfedi vagy lehenyerli az alapvetően antagonistá egyenlőtlen és személytelen interakció. Az ebbe a negyedbe tartozó tíz novellából kilenc magyar. Ide tartozik a kollégák által speciálisan vizsgált Sánta Ferenc novella, a *Nácik* és Móricz Zsigmond

**A faktor pontszámok korrelációi a pressziókkal
és más változókkal**

	Leigh és Helson megítélései			A diákok megítélései	
	1. faktor	2. faktor	3. faktor	1. faktor	2. faktor
<i>Pressziók</i>					
Szegénység	0,27			0,32 ^x	
Tehetatlenség	0,51 ^{xxx}	0,40 ^x			0,25
Státuszhiány			0,47 ^{xx}		
Nem megfelelő értékek	0,45 ^{xx}			0,39 ^x	
Nem megfelelő kényszerek	0,47 ^{xx}				
Függetlenség		0,34 ^x			
Konformizmus	0,30			0,26	
Zűrzavar, kétér- telműség			0,47 ^{xx}		
Magányosság		0,52 ^{xxx}			0,54 ^{xxx}
<i>Más mércék</i>					
Férfiszereplők do- minálnak			0,40 ^x		0,36 ^x
Áldozat vs. szem- beszáll a sorssal			0,51 ^{xxx}		
Hangsúly a cselek- ményen		0,29			
Hangsúly a szituáción				0,30	
Hangsúly a stilisztikai eszközökön és a mes- terségességen	0,29			0,29	0,40 ^{xx}
Hangsúly a jellem- rajzon		0,45 ^{xxx}	0,53 ^{xxx}		0,37 ^x

Jegyzet: N = 36. A szerzők mindketten 36 novellát ítéltek meg; a diákok pedig 18–18-at.

xp < 0,05, xxp < 0,01, xxxp < 0,001

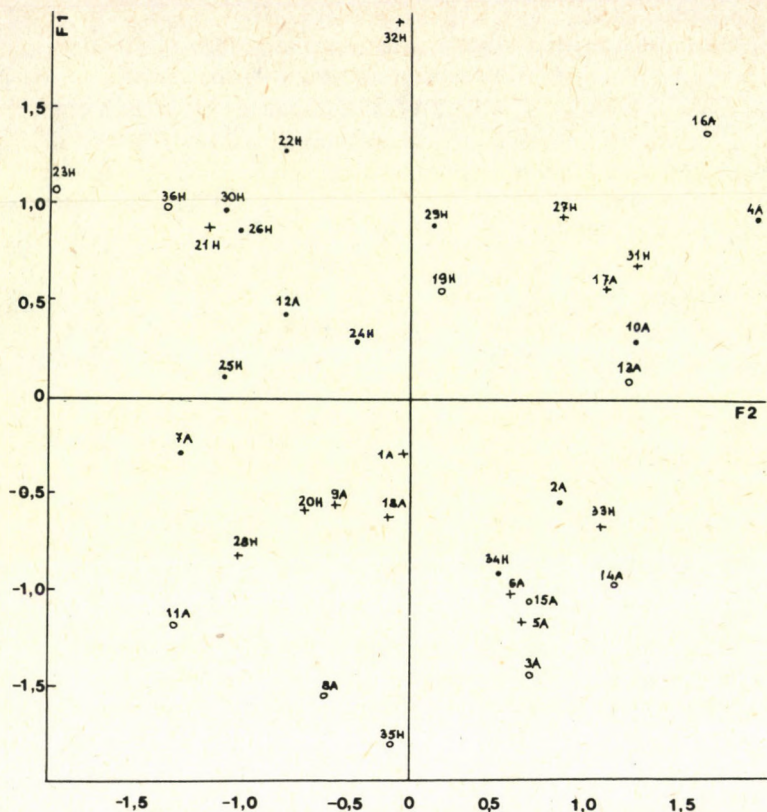
Az 1. ábrán szereplő novellák

Amerikai

1. S. Anderson: Az isten hatalma
2. E. Singmaster: A túlélők
3. T. Dreiser: Az elveszett Phoebe
4. R. Lardner: Az elveszett kisfiú
5. E. Hemingway: Az öregem
6. W. Cather: Kettős születésnap
7. E. Caldwell: Túl sok Ember
8. W. Saroyan: Lengő trapézen az ifjú vitéz
9. J. Steinbeck: Népvész
10. C. McCullers: A szomorú kávéház balladája
11. S. Jackson: A sorsolás
12. J. Thurber: Az előnyös helyzet
13. R. Bradbury: 1999 Február Ylla
14. J. Cheever: A vidéki férj
15. J. Kerouac: A mexikói lány
16. J. Oates: Hová mész, honnan jössz?
17. J. Baldwin: Mondd, mennyi ideje már?
18. J. Updike: Galambtáblák

Magyar

19. Bródy S.: Egy csirke meg egy asszony
20. Csáth G.: Muzsikások
21. Karinthy F.: A cirkusz
22. Nagy L.: Január
23. Illés B.: Sámson és Delila
24. Pap K.: Harmónium
25. Móricz Zs.: Barbárok
26. Kosztolányi D.: Omlette a Woburn
27. Hunyady S.: Bakaruhában
28. Tamási Á.: Hirnök Árpád
29. Illés E.: Félelem
30. Sarkadi I.: A szökevény
31. Füst M.: Konsztantin urfi fiatalsága
32. Rideg S.: Ne ölj!
33. Kamondy L.: A diák és az asszony
34. Cseres T.: Jaj de magas az ég!
35. Mátyás I.: Konyhafal
36. Sánta F.: Nácik

1. ábra

A 18 amerikai és 18 magyar novella elhelyezkedése az 1. és 2. faktor alkotta térben

Megjegyzés: Az A és M betűk azt jelzik, hogy magyar vagy amerikai-e a novella. A 3. faktorban 0,50-ös vagy a nagyobb faktorsúlyokat mutató novellákat keresztek jelzik, a $-0,50$ -nál kisebbeket körök, a többi pontok. A számok alapján azonosíthatók a 4. táblázatból a szerzők és a novellák.

Barbárok-ja. Ebben a negyedben egyetlen amerikai novella van, James Thurber műve, mely – bár egy foggal-körömmel folytatott harcot mutat be a hatalomért – humoros és tónusában eltér a többitől.

A jobb felső negyedben levő novellák – melyek magas értéket mutatnak mind az első, mind a második faktorban –, a pozitív társas érzelmi elemet egy olyan környezettel vagy helyzettel kapcsolják össze, mely kegyetlen és egyenlőtlen. Bár ide egyenlő számú amerikai és magyar novella tartozik, ezek jellege eltér egymástól. A magyar novellák javarészt realiztikus helyzeteket használnak. Bródy munkája *Egy csirke meg egy asszony*, valamint Illés Endre *A parancs* című műve egy háborús ország meglehetősen elkedvetlenítő összefüggéseiben foglalkoznak a szerelmi kapcsolatokkal. Az amerikai novellák viszont nagyon speciálisak. Lardner *Az elveszett kisfiú* című műve humoros novella, mely szándékosan manipulatív elbeszélőket használ, Bradbury 1999 február

Ylla című munkája pedig egy egzotikus tudományos fantasztikus keretben játszódik. Csak egy amerikai fekete szerző által írt novella tartozik ide (lásd a következő részt), mely nem virtuóz munka, nem szürrealisztikus, fantasztikus avagy rémtörténet.

A jobb alsó negyed novellái, melyek alacsony értéket mutatnak az első, és magasat a második faktorban, erős társas érzelmi interakciót tartalmaznak a meglehetősen jóindulatú szociális környezet keretében. Tarthatjuk ezt a tipikus amerikai mintának, hiszen a nyolc ide tartozó novellából hat amerikai. Mind az amerikai, mind a magyar ide tartozó novellákban a szerelem a domináló téma.

A társas emocionális élmények jelentősen változatosabbak az amerikai, mint a magyar novellákban. A jobb felső negyedbe tartozó hat magyar novella közül ötnek fő témája egy fiatal vagy középkorú férfi és nő közötti szerelmi—szexuális kapcsolat. A tizenegy amerikai novellából csak négy jellemezhető így. A többi szerelmi élmény egy nő vonzalma egy púpos törpe iránt, és a púpos törpe vonzalma egy másik férfi iránt; egy fiú vonzalma apja iránt; a polgárháborúban elfoglalt különböző elkötelezettségeik révén elválasztott unokatestvérek vonzalma egymás iránt; egy öregember érzelmei halott felesége iránt.

A bal alsó negyedben a történetek feladatorientáltabbak voltak. A főszereplők együttműködő csoport tagjai, az egyének közötti kapcsolatok azonban nem intímek. Az ábra közepe táján elhelyezkedő öt novellának magas pontértéke van a harmadik faktorban, míg az ábra szélén elhelyezkedő novellának alacsony értékei vannak ebben a faktorban. A következő fejezetben fogjuk ezeket a novellákat meg tárgyalni.

(d) *A harmadik faktor és a pszichológiai orientáció, illetve a társas interakció közötti illeszkedés hiánya*

A harmadik faktor arra vonatkozik, amikor valaki a teljesítményével, státusával vagy az értékelésével törődik, valamint a megértés és a megértetés igényével. A hierarchikus kapcsolatokban a felelősség és a tekintély elvárása merül fel. Nincsen társas interakciós dimenzió, mivel az egymást kölcsönösen kizáró együttműködő—versenyző és egyenlő—egyenlőtlen dimenziók magas értékeknél mind összekapcsolódnak. (A harmadik faktor magas pontértékei az 1. ábrán inkább közép tájon helyezkednek el, mint az alacsony pontértékek, egyes szabadságfokú χ^2 négyzet = 7,09, $p < 0,01$.)

Ez a szindróma egyszerre tartalmaz beépített problémákat arról, hogyan illeszthető az, amit akarunk ahhoz, amivel már nem rendelkezünk, és egy beépített szükségletet e problémák feldolgozására. Javaslatunk tehát az, hogy a harmadik faktorban magas értéket elért novellákat annak vizsgálatára használjuk, hogy hogyan térnek el a különböző negyedekben a pszichológiai orientáció és a társas interakció össze nem illései, s hogy vajon a konfliktus feloldódik-e ha igen, hogyan.

A bal felső negyedben csak két novellának van magas értéke a harmadik faktorban. Karinthy *A cirkusz* című művében a teljesítményre és önértékelésre való törekvés egy együttműködő hierarchikus szerkezeten belül adja a novella fő feszültségét. Ez ugyanis a között van, hogy a hős egy elismerő közönség számára szeretne játszani hegedűjén, s a másik oldalon egy zűrzavaros, követelőző s lealacsonyító világ között, melynek végül is a hős enged s így „csúcokra” ér fel. Rideg Sándor munkája a *Ne ölj!* hasonlóan elemezhető. Mindkét novellában szinte lehetetlen álom, a saját eszményeknek megfelelő teljesítmény, mely a szélsőséges ellenségesség közegében csak nagy állha-

tatossággal tartható fenn. Érdekes, hogy egyik novella sem a hétköznapi realitás kereiteiben játszódik: *A cirkusz* expresszionista, a *Ne ölj!* pedig mitikus keretekben zajlik le. A harmadik faktorban rejlő konfliktus nem vezet változáshoz vagy feloldáshoz, hanem szenvedélyes individualizmus keretében viselik el a hősök.

A jobb felső negyedben három olyan történet van, mely a harmadik faktorban magas értéket kap. Bár a két magyar novella — a *Bakaruhában* (Hunyady Sándor) és a *Konsztantin úrfi fiatalsága* (Füst Milán) — erősen különbözik egymástól, abban hasonlítanak, hogy mindkettőben egy ifjú küzd a szerelem és önértékelés elnyeréséért s azért, hogy megértse annak a társadalmi világnak a gonoszságát, mely a szeretett személy elvesztéséhez vezet. Baldwin *Mond mióta...* című munkájában mind a társas, mind a személyes környezet szokatlanul összetett és sokarcú. A mű harmadik faktoron adott megítélés egy fiúnak azt a személy szükségletét tükrözi, hogy szeretné megérteni környezetét, családja ellentmondásos erősségeit és gyengeségeit, valamint azt, hogy miért érzi magát egy közösség részének, de ugyanakkor kitaszítottjának is. Arra is utal ez, hogy a fiúnak gondoskodó apára van szüksége, vágyik arra, hogy identitást alakítson ki egyéni szinten — mint színész vagy tanár —, de faji és kulturális szinten mint egy amerikai fekete. A novella nem mutat konfliktus feloldást, csak annyit, hogy a hős jobban megérti azt, hogyan befolyásolja őt és családját a társadalmi rend.

Az alsó jobb oldali negyedből a hármas faktoron magas értéket mutató mindhárom novellában egy szeretett vagy csodált személy elvesztette státusát. Két novellában fiatalok fájdalmas tapasztalatok árán rájönnek, hogy eszményített szeretteiknek korlátaik vannak (Hemingway *Az öregem* és Kamondy László *Kamasz meg asszony* című műve). Cather *Kettős születésnap* című novellája az ellentétes irányba mozog: egy középkorú asszony reminiscenciával és a szokványos társadalmi sztereotípiák elvetése révén újra átéli barátságát egy csodált személlyel, akinek státusa meredeken zuhan.

A bal alsó negyedben öt novellát találunk, melyeknek magas a pontértéke a harmadik faktoron, ezek közt van a minta négy legmagasabb pontértékű novellái közül három. Ezekben a novellákban nem a társadalmi körülmények kegyetlensége vagy a szerelem és a barátság az elsődleges téma. Ezzel szembeállítva éppen arról van szó, hogy egy személynek magasabb társadalmi státusra van szüksége, vagy önértékelését fejegeti valami, amire önelemzéssel és racionális stratégiákkal válaszol. Jelen van a csoportkontextus is és a hősök különböző módon szenvednek az össze nem illéstől, attól, ahogyan feloldják.

Tamási Áron *Hírnök Árpád* című novellájában egy fiú leleményessége és kitartása megváltoztatja státusát a felnőtt férfiakkal való nagyobb egyenlőség irányába. A másik végleten Csáth Géza *Zenészek* című művében egy vidéki zenekar tagjainak érdemeit és önfejlesztő erőfeszítéseit az író szomorú módon, mint következmények nélküli erőfeszítéseket mutatja be. Követi státusának változását a gazdasági expanzió eredményezi. Steinbeck *Népvezér* című művében egy fiú a felnövekvés problémájával van elfoglalva, nagyapja pedig azzal, hogy feladja azt az erőfeszítést, hogy ő maradjon a figyelem középpontjában. A fiú és a nagyapa megbeszéli problémáikat bizonyos mértékig a gyerek szüleivel is, mivel a problémák családi közegben merülnek fel. A pszichológiai orientáció és a társas interakció szövetsége egyéni erőfeszítések révén valósul meg, valamint a kiscsoport nyomása és támogatása következtében.

Bizonyos alkalmakkor az egyén úgy változtatja meg perspektíváját, hogy ezzel

megóvja mind önértékelését, mind az autoritásokkal való kapcsolatát nagyon is emberi, de torz gondolkodási folyamatok révén. Így például Updike serdülő hőseinek hite válságba kerül a halál ténye révén személyesen is átélt inzultus következtében. Nem tudja megérteni, hogy tehet ilyet az Isten, illetve hogyan fogadhatja el a felnőtt világ. Miután galambokat lőtt nagyanyja számára, feloldja konfliktusát: egy olyan erő, mely ily gyönyörű tollakat hozott létre, nem engedheti meg, hogy az ő élete is halállal végződjék!

Nemigen szóltunk a harmadik faktor alacsony pontértékű eseteiről. Mind a négy negyedben érvényes az, hogy a harmadik faktorban alacsony értéket mutató novelláknál olyan hőskről van szó, akik nem szállnak szembe kellemetlen sorsukkal. Vagy áldozatok, mint Oates *Hová mész, honnan jössz?* című novellájában a nemi erőszak megfélemlített áldozata, vagy az az asszony, aki kihúzza a végzetes szelvényt Jackson *A sorsolás* című művében. Lehet, hogy minden hősiesség híján a csábítás és a célszerűség irányítja őket, mint Bródy *Egy csirke meg egy asszony* című művében; vagy mint Kerouac *A mexikói lány* című írásában lehet, hogy egy megtervezetlen pillanatnyi jelenben élnek. A bal alsó negyedben a harmadik faktoron alacsony értéket mutató novellák mind magas értéket mutatnak a novella strukturálására használt stilisztikai eszközökben. Mándy Iván *A konyhafal* című novellájában és Saroyan *Lengő trapézon egy ifjú vitéz* című munkájában a nyelv arra szolgál, hogy egy álomszerű elmeállapotot közvetítsen, mely ellentétben van az erőforrások összefogásával annak érdekében, hogy megvédjük vagy javítsuk társadalmi helyzetünket.

Összefoglalás és megbeszélés

Vizsgálatunkat több egymással kapcsolódó kérdéssel indítottuk: alkalmazható-e Deutsch modellje egy olyan többoldalú kódolási keretben, mely széles körben alkalmazható novellákra? Igazolható lesz-e a társas interakciók alaptípusaira vonatkozó feltevés, valamint a pszichológiai orientációval meglevő kapcsolatukra vonatkozó hipotézis? Az ebből a szempontból végzett leírás elkülöníti-e egymástól az amerikai és magyar novellákat? S ha igen, milyen különbségeket fogunk találni?

Egészében véve a kódolási rendszer megtette, amit vártunk tőle. A jövőbeni használat során a tételek és definíciók egy részét le kell egyszerűsíteni vagy világosabbá kell tenni, és a redundanciát tovább kell csökkenteni. Bár egyenetlen volt a mi megítéléseink és a novellák felét-felét megítélő két diák megítélései közötti megbízhatósági mutató, úgy véljük, hogy egy kicsit több gyakorlás és további megítélők bevonása megfelelő variabilitást fog biztosítani a kódolási rendszerben.

Csábító lehetőség az, hogy a kódolási rendszert újabb fejezetekkel egészítsük ki, jobb stratégia azonban, hogyha kétoldalas változatra csökkentjük, mely gyakorlatilag jobban használható lesz nagyobb novellaminta leírására. Így a vizsgálat céljainak megfelelően, vagy miután nagyobb novellacsoportokat sikerül azonosítani, sajátosabb kódolási rendszerek lesznek alkalmazhatóak.

A faktoranalízis olyan mintázatokat emelt ki, melyek Deutsch fogalmi rendszerében értelmezhetőek. Az első faktor az antagonizmust, az egyenlőtlenséget és a feladatorientált interakciós tendenciát mint mintázatot állítja szembe az együttműködés-

sel, az egyenlőséggel és a társas—emocionális orientációval; ezen felül a motivációs kognitív és morális orientációk a bejósolt módon alkotnak csoportokat a társas interakciós mintázatokkal. A második faktor az interakció társas—emocionális, illetve a vele szembeállított feladatorientált dimenzióját emeli ki, s a motivációs, kognitív és morális hozzáállás itt is a várt módon kapcsolódnak egymáshoz. A harmadik faktor az aktív megküzdés és a vele szembeállított elfogadás, belenyugvás vagy passzivitás pszichológiai attitűdjét írja le. Amikor a pontérték magas ezen a faktoron, akkor a pszichológiai orientáció az együttműködő—egyenlőtlen társas interakciónak megfelelő. Amikor a pontértékek alacsonyak, a pszichológiai orientáció olyan társas interakciónak felel meg, mely vagy versengő egyenlőtlen, vagy együttműködő egyenlő, vagy pedig visszavonulás a mindennapi valóságos interakcióktól. Bár ez a faktor Deutsch modellje alapján kevésbé volt várható, mint az első kettő, meglehetősen jól illeszthető ahhoz.

Deutsch-féle rendszer legfőbb változóinak jelentősége a személyiség- és a szociálpszichológiában elismert. Az a tény tehát, hogy a faktoranalízis és a faktor pontok korrelációja a környezeti pressziókkal könnyen értelmezhetők e rendszer keretében, arra utal, hogy a kódolási rendszer a társadalomtudósokat érdeklő főbb dimenziók mentén alkalmazható novellák leírására. Az egyes novellák negyedeknek megfelelő elemzése azt sugallja, hogy a statisztikai elemzés olyan értelmes mintázatokat ír le, melyeket a minőségi vizsgálat tovább gazdagít.

Egyik célunk annak kiderítése volt, vajon a magyar és az amerikai novellák különböznek-e egymástól a legfőbb dimenziókban. A magyar novellák magasabb értékeket kaptak az első faktorban, az amerikaiak pedig a másodikban. Az első faktor a szégyenség, elesettség, nem rokon szellemű értékek és korlátok presszióival együttjárva erősen társadalmi és politikai implikációja van. A második faktor, mely a magány pressziójával és a jellemzés (kik az emberek) s nem a cselekmény (mit csinálnak az emberek) hangsúlyával, az egyének közötti kapcsolatok kiugró jelentőségét jelzi. A harmadik faktor nem különítette el egymástól az amerikai és a magyar novellákat.

Vizsgálatunk eredményei felvetik azt a kérdést, hogy miért úgy térnek el egymástól a magyar és amerikai novellák, ahogy teszik. Az egyik elképzelés az lehet, hogy Illés és Foley különböző szándékkal készítették antológiáikat — Illést jobban érdekelték a társadalmi gondok és a nemzeti azonosság, Foleyt pedig az amerikai olvasó szempontjai irányították inkább.

Ezek az attitűdök azonban nagyon általánosak is lehetnek a két országban. A magyar novellák társadalmi és politikai komolysága ebben az esetben az erős nemzeti azonosság érzéssel és változatos politikai fordulatokkal teli történelemmel lehet kapcsolatban. Az amerikaiaknak jóval kisebb az az érzésük, hogy nemzetük sorsában részesek. Az individualizmus ideológiai és romantikus hangsúlyozása ehelyett az egyéni élményre és érzésekre irányítja a figyelmet, s a kiadói gyakorlat gazdasági oldala azt bátorítja, hogy a novellákat szórakoztatás céljából kell írni.

Nem akarjuk kizárni a magyar és amerikai szerzők lehetséges személyiségkülönbségeinek hatását. Korábbi munkák kimutatták, hogy kapcsolat van a szerzők személyisége és háttere egyrészről, és az általuk írt novellák stilisztikai motívum mintázata között (HELSON, 1973, 1977). Személyiség adatok hiányában azonban célszerű arra emlékeznünk, hogy a szerző szándékai, védekezései, személyes és társadalmi azonosságai-

nak szerveződése, valamint a műfajokat, témákat és stílusokat befolyásoló különböző társadalmi és kulturális tényezők valószínűvé teszik, hogy a novella jellemzői és a szerző személyiségjegyei közötti kapcsolatok összetettek.*

(Pléh Csaba fordítása)

Irodalom

- DEUTSCH, M., 1982, Interdependence and psychological orientation, In: DERLEGA, V. J. és GRZELAK, J. eds, *Cooperation and Helping Behavior*, Academic Press, New York.
- FOLEY, M., ed., 1965, *Fifty Best American Short Stories: 1915–1965*, Houghton–Mifflin, Boston.
- FOLEY, M., ed., 1975, *200 Years of Great American Short Stories*, Houghton–Mifflin, Boston.
- HELSON, R., 1970, Sex-specific patterns in creative literary fantasy, *Journal of Personality*, 38, 344–363.
- HELSON, R., 1973, The heroic, the comic, and the tender: Patterns of literary fantasy and their authors, *Journal of Personality*, 41, 163–184.
- HELSON, R., 1977, The creative spectrum of authors of fantasy, *Journal of Personality*, 45, 310–326.
- HELSON, R., 1978, The imaginative process in children's literature: A quantitative approach, *Poetics*, 7, 135–153.
- HELSON, R., 1984, A személyiségmérés alkalmazása az irodalom tanulmányozásában, *Pszichológia*, 4, 441–458.
- HELSON, R., 1986, A personality assessment approach to the study of literature, In: HALÁSZ L. (ed.), *Literary Discourse: Aspects of Cognitive and Social Psychological Approaches*, De Gruyter, Berlin.
- ILLÉS Lajos, (ed.), 1979, *44 Hungarian Short Stories*, Corvina, Budapest.
- MARTINDALE, C., 1975, *Romantic Progression: The Psychology of Literary History*, Wiley, New York.
- MURRAY, H. A., 1938, *Explorations in Personality*, Oxford University Press, New York.
- ROSENBERG, S. and JONES, R., 1972, A method for investigating and representing a person's implicit personality theory: Theodore Dreiser's view of people, *Journal of Personality and Social Psychology*, 22, 372–386.
- SEARS, R. and LAPIDUS, D., 1973, Episodic analysis of novels, *Journal of Psychology*, 85, 267–276.

*Szeretnénk megköszönni Teri Elliotnak segítségét a statisztikai elemzésben, valamint Rick Baca és Andrea Gray közreműködését a novellák skálázásában.

FÜGGELÉK

A novellák kódolási űrlapja

I. *A társas interakció dimenziói*

Karikázza be azt a pontértéket, mely a dimenzió egyes végeinek viszonylagos súlyát tükrözi.

együttműködő	1	2	3	4	5	versengő
egyenlő	1	2	3	4	5	egyenlőtlen
társas—emocionális	1	2	3	4	5	feladatorientált

II. *Motivációs orientáció*

Karikázza be a legrelevánsabb számot:

1 = nem fontos

2 = némileg fontos

3 = fontos

Pressziók

1	2	3	szegénység	1	2	3	függetlenség, autonómia
1	2	3	tehetetlenség				
1	2	3	státus hiány	1	2	3	konformitás
1	2	3	nem megfelelő értékek	1	2	3	zavar, kétértelműség
				1	2	3	magány, szeretethiány
1	2	3	nem megfelelő kényszerek				
1	2	3	a társas világ közönye				
1	2	3	személyes odafigyelés hiánya				

Szükségletek

1	2	3	segítségnyújtás	1	2	3	elismerés, figyelem
1	2	3	megaláztatás	1	2	3	változás, új élmények
1	2	3	kötődés				
1	2	3	támogatás	1	2	3	kommunikáció, megértetés
1	2	3	teljesítmény				
1	2	3	dominancia, hatalom	1	2	3	elismerés, mások respektusa
1	2	3	agresszió				
1	2	3	megértés	1	2	3	elvetés
1	2	3	azonosság	1	2	3	alávetés
1	2	3	szeretet	1	2	3	önértékelés
1	2	3	szex	1	2	3	érzékenység
				1	2	3	károsodás elkerülése
				1	2	3	függetlenség, magabiztosság
				1	2	3	önmegvalósítás

1	2	3	a főszereplő nő–férfi
1	2	3	a főszereplő áldozat – illetve olyan valaki, aki feltárja, meghaladja sorsát, vagy szembeszáll vele

VII. *Struktúra*

Rangsorolja a tételeket 1–5-ig, ahol 5 a legfontosabb, 1 a legkevésbé fontos

_____	hangsúly a cselekményen
_____	hangsúly a kereteken
_____	hangsúly a helyzeten
_____	hangsúly a jellemeken
_____	hangsúly a forgatókönyv váltásokon, az inkongruenciákon, a mesterséges dolgokon és stilisztikai eszközökön.

JANET LEIGH and RAVENNA HELSON

THE PATTERNING OF PSYCHOLOGICAL ORIENTATION AND SOCIAL INTERACTION IN HUNGARIAN AND AMERICAN SHORT STORIES

18 Hungarian and 18 American short stories were rated using the framework developed by Deutsch. According to this model the social interaction in which a person participates is assessed in certain dimensions, like cooperative vs. competitive, informal vs. formal, equal vs. unequal, socioemotional vs. task-oriented, low vs. high intensity or importance. The analysis of the relationship between the individual's psychology and the social interactions resulted three separated but related dimensions – motivational, cognitive and moral. In order to evaluate the usefulness of this model for the literature, the short stories were rated on three dimensions of orientation, i.e. cooperative vs. competitive, equal vs. unequal, socioemotional vs. task-oriented. These dimensions created eight social interaction categories (e.g. cooperative/equal/socioemotional). These categories were related to patterns of motivational, cognitive and moral orientation. The short stories were rated by the two authors and by two students. According to a factor analysis, three major factors emerged. These factors were labelled as competitive-unequal, socioemotional, and need for achievement-understanding. The Hungarian and American short stories were compared on the basis of this factor structure. While the Hungarian short stories were rated higher on the first factor, the American short stories were rated higher on the second. The first factor correlated with the

presses of poverty, powerlessness in congenial values and incongenial constraints, while the second factor correlated with the press of loneliness and with the emphasis on characterization (who people are). The difference between the Hungarian and American short stories is considered as a manifestation of different attitudes of the two cultures, i.e. the strong sense of national identity and a history of political upheaval on one side, and a much weaker engagement on the other side. However, this short stories appeared in a Hungarian and in an American collection of short stories, thus the influence of the different goals of the authors of the two anthologies cannot be ruled out.